

YUN121
YUNAN KÜLTÜR TARİHİNE GİRİŞ

Dr. Öğr. Üyesi Esra Yalazi
eyalazi@ankara.edu.tr

27 Aralık 2021

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Kadın ve evlilik konusunda yukarıda anlatılanlar daha çok Atina toplumu odaklıdır. Bu nedenle Sparta toplumuna da bir göz atmak da fayda var. Sparta, kadının konumu açısından diğer Yunan kentlerine göre daha farklı bir yapıya sahipti. Lykurgos yasalarının toplum içindeki erkek ve kadın rollerini iyice belirlediği Sparta'da, erkekler sadece askerlik işleriyle ilgilenir, evli erkekler bile bütün günlerini askeri işlere ayırdıklarından, pek çok erkek işini yapmak kadınlara düşerdi. Bu nedenle Sparta'da kız çocukları erkekler gibi kamusal bir eğitime tabi tutulur ve bu eğitim devletçe desteklenirdi. Yani kamusal alanda erkekle kadın arasında bir nevi eşitlik vardı. Öyle ki kadınlar bedensel talimlerini erkeklerle yan yana üstelik çıplak biçimde yapabiliyor, güreş ve yarış gibi fiziksel yarışmalara katılabiliyor ve binicilik eğitimi de alıyorlardı.

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Kadının eğitimi tamamen sosyal bir gereklilik üzerine dayanıyor, örneğin aldıkları bedensel eğitim onların arazi denetimi gibi bir konuda işlerine yarıyordu. Kadının sosyal durumu göz önünde bulundurularak Sparta yasaları mülk edinme ve idaresi bakımından da kadına erkeğinkine yakın bir rol vermekteydi. Bu nedenle tüm dokuma işleri de kölelere yükleniyordu. Miras işi de Atina'da olduğundan farklı işliyordu: Erkek çocuğu olmayan bir oikos'un kız çocuğu tüm aile varlığını miras olarak alabiliyor, oikos'un mirasçısının bir erkek çocuğu olması durumunda da kız çocuğuna az da olsa pay veriliyordu.

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Atina'ya dönecek olursak, evlilik kurumunun Atina toplumunda en büyük etkisi yurttaşlık yasasıyla olan ilişkisiydi. Atinalı olmanın koşullarını belirlemek üzere M.Ö.451/450'de Perikles tarafından çıkarılan yasayla , bir kimsenin Atina yurttaşı olarak kabul edilebilmesi için hem Atinalı babadan hem de Atinalı anneden doğmuş olması şartı aranmaya başlamıştı. Bu yasayla evlilik kurumu ön plana çıkararak, kadınlar yurttaşlık hakkı için önemli bir unsur oldular. Bu yasayla sadece Atina yurttaşının toprak sahibi olabilmesi de yine kadınları bu yasadan ötürü ekonomik sistemin de bir parçası haline getiriyordu. Böylece Atina'da oikos'ların kendi başına ekonomik bir birim olarak varlıklarını sürdürebilmelerinin koşulu evlilik çatısı altında kurulmalarına bağlanmış oluyordu.

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Bu durum kadınların da zihinlerinde bir bilinçlenme yaratmış olmalı ki, Aristophanes'in *Lysistrata* adlı oyununda kadınlar korosunun "Kamusal işlerde benim de payım var, çünkü erkekleri doğuruyorum" (*Lys.* 651) sözleriyle bu etki gözlenebilmektedir. Diğer yandan, Peloponnesos Savaşı ile beraber Atina'da meydana gelen sosyal değişim, kadını toplum içindeki rolü üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Kadınların *oikos* içine ait olduklarına dair daha öncesinde kabul edilegelmiş olan ayırım, özellikle savaş döneminde şartlar dolayısıyla yumuşamak zorunda kalmıştı. Atina polis'inin savaş sonrası ekonomik ve politik bakımdan gerilemeye başlamasının kadının toplumdaki yeri üzerinde etkili olduğu hatta bu savaşın Atinalı kadınlar için bir dönüm noktası olduğu düşünülmektedir.

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Savaş nedeniyle erkek ölümleri kadınlara oranla daha fazla yaşanıyor ve toplumda kadın nüfusunun sayısı erkeklere oranla daha da artıyordu. M.Ö. 415’ de yaşanan Sicilya bozgunu ve 411’deki Dekeleia işgali Atina’da artık kadınların evlerinden çıkarak erkeklerin yaptıkları işlere el atmalarını zorunlu hale getiriyordu. Savaş sonrası yaşanan değişimler sadece Atina ile sınırlı değildi, Sparta’da da aile ve devlet yapısında ekonomik problemler ortaya çıkmış, pek çok Spartalı erkek yurttaşlık hakkını kaybetmiş ve nüfusta belirgin bir şekilde azalma yaşanmıştı. Peloponnesos savaşı sonrası geleneksel yaşam modelinde yaşanan gevşeme, M.Ö.4.yy. Atina edebiyatının belli başlı yazarlarının eserlerinde kadın rolüne ilgi göstermesine neden oluyor, hatta kadınlar için alışılmış edep ve terbiye ölçütlerinin kimi durumlarla yıkıma uğradığı görülüyordu.

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Atina ve Sparta'da yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerin etkisi yazılı kaynaklarda da gözleniyordu. Kadın düşmanlığı ile ilgili ifadeler ve evlilik üzerine şikâyetlere başta Aristophanes'in kadın konulu oyunları olmak üzere , Orta ve Yeni Komedyada rastlanması, Lysias, Demosthenes gibi hatiplerin hitabet örneklerinde ve özellikle yazıtlarda kişisel çekişmelerin, ekonomik problemlerin ve şahsi çıkarların ön plana çıkması bu durumun örnekleridir. Platon da söz konusu değişimlerden etkilenecek, Devlet ve Yasalar adlı eserlerinde kadının toplumdaki rolünü ve aile yaşamını yeniden tasarlayan daha özgürlükçü tasarımlara yer vermektedir. Ancak bu tasarımların tam anlamıyla gerçek yaşama değil, Platon'un idealize ütopyalarına ait olduğunun da altını çizmek gerekir. Dolayısıyla M.Ö. 4.yy.da yaşanan değişiklikler, özel yaşamaya yönelik artan bir ilgi doğurmuş ve böylece evlilik ve aile yaşamına yönelik edebi metinlerin de sayısında bir artışa neden olmuştur.

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Ancak yine de Yunan yazılı kaynaklarında toplumda kadının değeri azımsayan ve görevini öncelikli olarak cinsel üreme ve çocuk doğurmaya indirgeyen Arkaik çağdan gelen yerleşik bir düşünce, zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Bunun çarpıcı örneğine Pseudo Demosthenes'e ait ve M.Ö.4.yy.'a tarihlenen Neaira'ya Karşı adlı mahkeme konuşmasında rastlarız. Söz konusu konuşmada Atinalı erkeklerin nikâhlı karılarını gecelik ilişkilere giren kadınlardan nasıl ayırdıklarını görürüz:

“Fahişeler (hetaira) haz için birlikte olduğumuz kadınlardır, odalıklar (pallake) ise vücudumuzun günlük bakımı içindir. Ancak karılarımız çocuklarımızın yasal taşıyıcıları ve evimizin sadık bekçileridir.”

Evliliğin Atina toplumundaki yerleşik değerini ortaya koyan bu ifadeler, evliliğin kadının yasal bir biçimde doğurganlık işlevini gerçekleştirmesi ve yurttaş olarak kabul edilecek çocukları doğurması için oluşturulmuş bir kurum olarak görüldüğünü gözler önüne sermektedir.

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Evlilik ve kadına bakışı açısından döneminde yeni fikirler ortaya atan tarih yazarı Ksenophon (M.Ö. 427-355) ise M.Ö.4.yy.'da Yunan toplumunda yaşanan tüm değişimlere tanıklık etmiş ve söz konusu değişimleri eserlerinde yansıtmıştır. Peloponnesos savaşı sonrası Atina'da yaşanan değişimler önce onu, Genç Kyros'un emrinde Pers kralına karşı düzenlenen sefere katılmaya (M.Ö.401) itmiş, ardından sefer sonrası Atina'ya dönmeyip Sparta kralı Agesilaos'un ordusunda Asya seferine katılmıştır. Katıldığı bu seferler nedeniyle M.Ö.396-5 tarihlerinde Atinalılarca sürgün cezasına çarptırılan Ksenophon'a Spartalılar tarafından Olympia yakınlarındaki Skillus'ta bir çiftlik tahsis edilmiş ve yazar pek çok eserini burada kaleme almıştır. Ksenophon, Skillus'da geçirdiği sürgün yıllardaki çiftlik yöneticiliği deneyiminin de katkısıyla ev idaresini konu ettiği Oikonomikos adlı eserini yazmıştır. Oikos'un yönetimi ile polis'in yönetimi arasında benzerlikler olduğu bakış açısını eserine yansıtan Ksenophon bu eserini, tamamen ev idaresi ve ev idarecisinin nasıl olması gerektiğini konusuna ayırmış ve bu çalışma, konu üzerine yazılmış ilk derli toplu didaktik el kitabı niteliği kazanmıştır.

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Yapıt; kırsaldaki yaşamı, çiftliği de içine alan hanenin yönetimini, hanede yaşayan kadın ve erkeğin evlilik yaşamlarını ve görevlerini, gelir ve giderlerinin idaresini, tarım işlerini, kölelerinin yönetimini ve görevlerini ele almaktadır.

Ksenophon'un Sokratik diyalog şeklinde yazdığı *Oikonomikos*'unda adlı eserinde; temel vurgu iyi bir ev idarecisinin nasıl olması gerektiği üzerine yoğunlaştırırken, yazar bu idarenin gerçekleşmesinde kadına önemli görevler yükleyerek onu ön plana çıkarır. Ksenophon kadını aile reisi ile neredeyse eşit konuma getirerek oikos'un yönetiminde erkek ve kadının işbirliği odaklı bir ev yönetimi biçimi ortaya koyar. Bu yönüyle eser, aynı zamanda evlilik ve kadın-erkek ilişkileri üzerine elimizdeki en kapsamlı ilk çalışma olmuştur.

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Bununla birlikte Ksenophon'un çağdaşı ve ardılı başka yazarların da ev idaresi ve bu idare içinde kadın-erkek ilişkilerine eserlerinde yer verdikleri bilinmektedir. Örneğin Platon'un Devlet adlı eserinin V. kitabında erkek ve kadın bekçilerin eğitimini anlattığı kısımda ve Yasalar'ın VIII. kitabında kadınlara ve evliliğe dair bazı görüşlerini anlatır. Ksenophon'dan sonra Aristoteles ise, Politika adlı eserinin 1. kitabında polis'in bir parçası olarak gördüğü oikos'u ve onun yönetimini incelerken; oikos içindeki yönetim ilişkilerine, karı-koca ve çocuklar arasındaki aile ilişkilerine değinmekte, dolayısıyla evlilik üzerine bilgilere de yer vermektedir(1253b1-11;1259a37-1260b209).

Yayının kaynağı için bkz. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/770370>

Yunan Toplumunda *Polis* ve *Oikos* İlişkisi Toplumsal Yaşantıda Kadınlar ve Evlilik

Ksenophon'un Oikonomikos'unu hem ev idaresi hem de evlilik ilişkisi bağlamında konu bütünlüğü bakımından en fazla örnek alan çalışma ise Pseudo Aristoteles'in *Oeconomica* adlı eseri olmuştur. Bu çalışma da tıpkı Ksenophon'un eseri gibi kadın ve erkeği oikos'u oluşturan önemli unsurlar olarak belirleyip kadın-erkek arasındaki ilişkiyi ev idaresinin önemli bir parçası olarak görmektedir (1343a23-25). Üç kitaplık bu çalışmanın III. Kitabı ise tamamen çift arasındaki ilişkinin ahlaki yönünü ele alır ve sağlıklı bir evliliğin sürdürülebilmesi için eşlerin izlemeleri gerek ilkeleri Ksenophon'dan yaklaşık 500 yıl sonra ise (M.S. 2. yy.) Plutarkhos'un yeni evli damat ve gelinlere öğütler vermek üzere yazdığı *Gamika Parangelmata* adlı eserinde de yine evlilik konusunun işlendiğini biliyoruz.

Ksenophon'un oikos yönetiminde ön plana çıkarttığı kadın-erkek ilişkisi, Antikçağ'daki kadınla ilgili yapılan modern çalışmalarda ilgi odağı olmuş ve Ksenophon'un bu eseri antik çağda kadını ve aileyi ele alan temel referans kaynaklarından biri olmuştur. Eserde anlatılanlar, Klasik Atina dünyasının aile yaşamına, kadın erkek ilişkilerine evliliğe ve özellikle de kadının evlilik içindeki rolüne ışık tutmaktadır.